

Поводом објављивања српског издања историјских читанки „Настава модерне историје југоисточне Европе, додатни наставни материјали“

БАЛКАНСКА ПОВЕСТ СА ОКСФОРДСКИМ АКЦЕНТОМ

Историјске читанке: 1. Османско царство, 2. Нације и државе у југоисточној Европи, 3. Балкански ратови, 4. Други светски рат, Просветни преглед, Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, Београд 2005.

Ретке су књиге које су готово на сам дан издања помпезно промовисане и у штампи одмах приказане. Српски издавач је у свом листу Просветни преглед („Разбијање стереотипа и предрасуда“, 1. децембар 2005, „Не постоји само једна истина“, 8. децембар 2005) у два броја писао о књигама, велик простор дало им је и Време („Учење о болу“, 8. децембар 2005), а државна телевизија неколико минута у најгледанијој емисији - Дневнику. Књиге овако пропраћене морале би да имају епохални значај. Да ли је тако?

Министарство просвете дало је накнадну сагласност за штампање прве три књиге (доказ налепнице на крају књиге!), док четврта књига нема одобрење.

Новинарка Времена наглашава да се овим књигама „исправљају параноидне слике прошлости у уџбеницима“ (!?). Носилац читавог пројекта Костас Карас, богати грчки бродовлашник, који је завршио историју али се њоме никада није бавио, с наглашеним оксфордским акцентом каже: „Заиста, комплименти стижу са свих страна“. Да ли су оправдани комплименти који су стигли са српске стране?

Почнимо од твораца историјских читанки. Координатор Кристина Кулурџи одабрала је шест сарадника: Халил Бергктај, Богдан Мургеску, Мирела Луминица Мургеску, Валериј Колев и Крешимир Ердељан, међу њима ниједан Србин. Ердељан, уредник најпроблематичније књиге, професор је у једној основној школи у Загребу, рођен 1968! Само три српска имена учествовала су у пројекту - Милан Ристовић, сарадник, и међу 39 наставника историје само два из Србије - Емина Даутовић и Ненад Жарковић, ниједан из Црне Горе, док сви остали балкански народи имају двоструко више учесника: по 5 - Истамбул и Букурешт, по 4 - Скопље, Загреб и Тирана итд... Већ оваква заступљеност наговештава како је и колико повест српског народа приказана у овим књигама, „додатном наставном материјалу“ у школама у Србији.

Методолошку новину доноси идеја о мултипликативности, коју Дубравка Стојановић објашњава као методу чији циљ „није да понуди једну истину и за све прихватљиву истину“ о томе шта се у прошлости догодило. Њена колегиница Кулурџи је још одређенија: „у историји не постоји једна истина“, и додаје: „Свако, а поготову на Балкану, има своје, супротно, виђење једног догађаја и било који покушај да се наметне једна истина је нека врста насиља“. У овој „теорији“ очигледно нешто није у реду, јер истина је једна, недељива и неумољива. Ако се један догађај посматра са више страна, а то се ради откада постоје критичка историогра-

фија, то говори да постоје различити погледи на један догађај, а не да постоје различите истине. Овај не научан приступ балканској повести навео је ауторе ових књига да направе много пропусти, а ми ћемо навести само неке, јер за потпунију критику било би неопходно написати целу књигу. Наслове страна са којих смо преузели цитате или навели илустрације не наводимо из разлога што их је превише и што се све то може лако проверити.

Хронологија је постала обавезан део свих уџбеника историје и историјских читанки. У Османском царству хронологија је дата по владавину султана, а у остале три књиге по годинама и месецима. Када би се у некој од наших књига нашла хронологија по владарима, били бисмо проглашени за конзервативне историчаре 19. века. Осврнимо се само на хронологију у историјској читанци Нације и државе у југоисточној Европи. Јонска република 1800 - 1807. добила

је више простора од Првог српског устанка 1804 - 1813. Исти је случај са Револуцијом у Влашкој (1821) и Револуцијом у Грчкој (1821). Осим што се неосновано догађаји у Србији називају устанком а у Влашкој и Грчкој револуцијом, наглашава се да српски устанак „Турци брзо гуше“. Српска револуција, о чијој дужини трајања постоје неслагања у српској историографији, али и када се под њом подразумева само Први српски устанак, онда је трајала дужи од Јонске републике и представља један од најдужих ако не и најдужи сељачки устанак у историји света, па нема ђака који се неће упитати како су га то Турци брзо угушили? Насупрот овом догађају квалификују се збивања у Србији из 2000. године као „успешна револуција“. Хаџи Проданов буне нема, Милош влада „само Београдским пашалуком“, Хатишерифи из 1830. и 1833. године се и не помињу, самим тим и проширење Србије, па подвучена реч „само“ добија посебно значење. По оваквој хронологији Србија стиже 1829. године „наследно кнежевско достојанство“, али не и аутономију јер се то нигде не истиче, док се за Влашку и Молдавију каже да су добиле Органске статуте и додаје да је то „конзервативна модернизација“, опредељујући се за овакву квалификацију због руског надзора.

Да историја Грчке има предност у свим књигама лако је утврдити, али наводимо из ове хронологије неколико драстичних примера. Догађаји из Грчке револуције добили су одговарајуће место, али ниједан

из Српске; за Атину се зна и када је постала главни град Грчке (1834), за Београд не; истиче се када су основани Атински универзитет (1837) и Универзитет у Јашију (1864), али не и Београдски. (Узимамо слободу да наведемо прилог сарадњи и добрим односима балканских држава - српски кнез Милош дао је поклон од 20.000 форинти Атинском универзитету, па је због тога и откупа грчког робља из времена Грчке револуције добио од грчког краља орден Светог Спаситеља! Да ли су приређивачи то знали или се праве да не знају!) Даље, каже се када је Грчка црква стекла аутокефалност, али не и Српска; помињу се крит-

ски устанци и разни догађаји из шездесетих година 19. века („1869 - у Румунији основан Бугарски револуционарни комитет на челу са Љубеном Каравеловим“), али не и Први балкански савез који је створио кнез Михаило, догађај од посебног значаја, којем је приступио и поменути комитет; помињу се оснивања националних банака Румуније и Грчке, али не и Србије. Састављачи хронологије показали су се неупућеним када су под 1835. годином написали: „Српски устав (који је султан одобрио 1838) ограничава власт кнеза у корист изабране скупштине“. Они не праве разлику између два устава - Сретењског (1835) и Турског (1838), остали се уставу и не помињу у хронологији сем касније у једној табели, а место би морао да нађе један од најбољих устава у Европи, онај из 1888. године, али се зато истиче да је Бугарска постала уставном монархијом 1879. године.

Додајмо само два примера из 20. века који речито сведоче шта су састављачи мислили о Краљевини Југославији, пошто те догађаје истичу као најважније из тог доба: 1) „1928. На заседању скупштине српски националистички посланик из Црне Горе убија хрватског политичког вођу Стјепана Радића“. 2) „1991 - 1995. После кратког рата у Словенији, започео рат у Хрватској, који је завршио 1995, када је већина Срба напустила Хрватску“. Светли примери о мултипликативности - Радић није био хрватски националиста, а егзодус Срба из Хрватске приказан је као „напуштање“ огњишта!

Ако има оволко примедба на хронолошки текст од седам страна једне од читанки, колико их тек има у све четири књиге? Због простора указаћемо само на понеки пропуст, грешку или слонамерно тумачење балканске повести из сваке читанке, остављајући детаљнију критику за неки од стручних часописа.

Слободно можемо да тврдимо да је избор извора тенденциозан и да је циљ пројекта да се повест фалсификује и докаже да постојећи уџбеници у Србији нису добри, да их треба

заменити, вероватно оваквим делима. Ево примера понаособ за сваку читанку.

Замисао аутора и уредника Османског царства јесте да се по сваку цену оно прикаже као напредна и веома толерантна земља према етничким групама које су живе у њеним границама. Већ у уводу се каже: „Османско царство је важно због начина на који народи југоисточне Европе одређују свој идентитет. Управо зато што су се борили против Османлија, ови народи себе сматрају делом хришћанске Европе.“ Да ли то значи да Срби, као и остали балкански народи, не би знали да су хришћани и не би имали свој идентитет да није било турског ropства? Како је лепо бити роб у верски толерантном Османском царству!

Осврнимо се на поглавље „Девширма“, појаву познатију код балканских народа као „данак у крви“, који је у овој читанци подвргнут руглу и претворен у „данак у новцу“. Дечади нису отимани од родитеља већ одвођени, чак и продавани по 5 златника, па је тако девширма хришћанима служила као начин да остваре друштвени успон. Врхунац обмане је илустрација која је предвиђена за анализу, а на којој су приказани турски званичници који са новцем испред себе купују децу од родитеља. Деца су на илустрацији лепо обучена са пртљагом, одвојена од родитеља као да једва чекају да крену на пут у Стамбул. На другој страни су родитељи, највише мајке, које су окренуте турским званичницима са испруженим десном руком, као да само чекају да узму новац, а при томе ни једна мајка није окренута ка деци. Неке су чак и намењене, као да желе да добију новац и оду кући. Једно од питања која су поставили приређивачи је: „Како разумеш значење њихових гестова?“ Да ли је то сугерисање одговора? Да ли је то манипулација историјским изворима? Да ли је то обманљиво учење? Да ли је то мултиперспективност, иако је неспорна чињеница да је један мањи део деце одлазио куповином, али не на начин овде смишљено приказан?

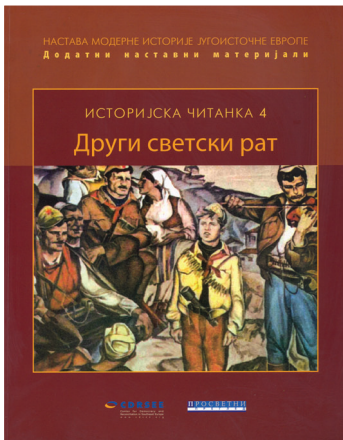
Врхунац верске и уопште толеранције могу бити и ови примери. Мошти Светог Саве се помињу као реликвија коју су поштовали не само хришћани, него и Јевреји и Турци, али је избегнуто да се наведе спаљивање његових моштију! Марко Краљевић је приказан као винопија. Сеобе српског народа, које су у нашој историји оставиле неизбрив траг, само су поменуте и то тако да се може схватити како су Срби побегли у Аустрију само из Београда, без да се помиње зашто се селе и ко их предводи. Врхунац манипулације је последње поглавље у коме се говори о ратовима, побунама и сеобама. Ни једном речју није

поменут Први српски устанак, не сумњиво најзначајнији догађај на Балкану у 19. веку!!! А шта јесте: побуна на Кипру (1680), побуна у Чипровцима (1688), молдавска буна (1711), опсада Дубице (1788), као и ризици путовања кроз Албанију (1800), затим како је хроми Ибрахим провалио у Казанлик (1809), и на крају се одељак завршава причом учитеља Тодора из Пирдопа крај Софије (1815 - 1826) у којој се помињу разни догађаји, савим безначајни и неупоредиви са оним што се дешавало у Београдском пашалуку.

Због потпунијег осврта на хронологију друге књиге Нације и државе, наш осврт биће нешто краћи. У првом поглављу у којем се говори о стварању националних држава, Србија, која је створила прва држава на Балкану, помиње се тек на дванаестом месту са Гарашаниновим Начертанијем. Поглавље, иначе, почиње текстом „Однос Грчке и Европе, према писању Јосифа Месиодског (1761)“. Грчка као држава постоји од 1821, одн. 1830, али је овим одељком стекла „право“ одржавања односа са Европом више од пола века пре настанка! И сви балкански народи имали су неку предисторију у настанку својих националних држава, осим Срба! А и када се приређивач одлучио за текстове из српске повести предност је давао негативним а не позитивним појавама. Ево примера. Писмо Вука Караџића кнезу Милошу (1832) дато је на више од једне стране, а текст Сретењског устава на четвртину стране и са параграфима који мало говоре о уређењу земље. Чланови у Србији као држави и чувени параграф о стицању слободе чим се ступи на српско тло, изостављени су. Од Првог Балканског савеза дат је Предлог који је бугарски одбор у Букурешту упутио Србији 1867. године, а уговор о савезу Србије и Црне Горе (1866), који чини основу савеза, није ни поменуто. Каравелову се даје значај каква нема ниједан српски политичар ни владар тог времена и творац савеза кнез Михаило! Значај Бугарске егзархије је пренаглашен.

У одељку „Стварање нација“, састављеном од 15 текстова, има о свему и свачему, Кукуљевићу, Словенцима, Македонцима, Фрањи Јосифу и оснивању ЈАЗУ (1867 - СКА или САНУ се нигде не помиње!), албанском краљу Зогуу, Ататурковој револуцији, значају језика за формирање идентитета Румуна, али нема нигде ни слова о српској нацији. Иста представа и у одељцима „Шта је нација“ и „Самоодређење“. У последњем одељку мултиперспективност је толико изражена да јој нема краја, а ево како. Постоје текстови: „Бити Бугарин...“, „Бити Албанац...“, „Бити Турчин...“, „Бити Словенац...“, али бити Србин, наравно, тога нема.

Ево лепог примера како су третирали хришћани у Босни. Фрањо Јукић пише о њиховом незадовољству, а за њим следи декрет Порте о проглашавању једнакости међу поданицима (1856). Иза оба текста следе сугестивна питања - код пр-

вог, да ли је Јукић пристрасан, код другог тражи се упоређење текстова и пита да ли је Порта ојачала „лојалност немуслиманских народа османској држави“? Нигде ни наговештаја да је Порта издала велики број напредних аката, али да већина њих никада није била примењена нити поштована.

Први и Други српски устанак само се узгред помињу а трајали су 11 година, док је Балканским ратовима посвећена цела књига. Прикажимо ову књигу примерима илустрација, што представља лепшу страну ових дела, са изузетком неких, на које скрећемо пажњу. Карикатура „Бежите од мене крвопије“ приказује Албанију („Схљиперија“) како брани Скадар од Црне Горе, приказане као мајмун, Јањину од Грчке, нацртане као Тигар и од Србије представљене у виду змије. Зар је овоме потребан коментар? Деци се сугерише да схвате Албанију као вилу, Грчку као Тигра, Србију као змију, Црну Гору као мајмуна! Погледајте карикатуру и све ће вам бити јасно. Неколико страна даље је слика која приказује „Црногорце како се радују објави рата“! Код других балканских народа те појаве, према овој читанци, очигледно није било, осим код њихове браће Срба. За то је употребљен лист „Хрватски покрет“ (хрватским изворима дата је предност над српским) под насловом „Очекивање рата у Србији“, где се каже да би Срби пре изабрали колеру него мир!!! Потом следи слика „Ослобођење поробљене Грчке“, у којој је приказана грчка коњица која јуриша поред Акропоља према сунцу, док испод стоји Венизелос окружен са три виле које му стављају венац на ћелаву главу, а он у руци држи чекић са покиданим ланцима. И док грчког престолонаследника дочекују у ослобођеном Солуну са одушевљењем, на суседној слици турска деца поздрављају победнике - Србе, са посебним нагласком да то чине „не-

свесно“. Додајмо овде још две илустрације из следеће књиге где су приказане Српкиње како вежбају гађање из пушке (1912) и српска деца у Врању како се играју рата. Истих или сличних илустрација код приказивања историје других народа нема - Гркиње се баве шивењем, Јеврејке играм, Словенка приказује своју ношњу итд, што све указује на ратоборност Срба, које нема код других народа или је бар нема колико код њих. То је део истине о нама и Балканским ратовима у слици и речи, са наглашеним оксфордским акцентом.

Последња у овом низу читанка посвећена Другом светском рату нема одобрење Министарства просвете и надамо се да га неће добити, будући да је заиста проблематична. Већ слика на корицама наговештава невиђене манипулације и неистине. На слици су албански партизани, чиме се хтело рећи да су они дали потку антифашистичкој борби на Балкану. А познати нациста Херман Нојбахер, добар зналац Балкана, каже у својим мемоарима: „Не могу да се сетим ниједног непријатељског поступка албанског становништва према немачкој војсци“!

Најпроблематичније је поглавље под насловом „Холокауст“, где је страдању Јевреја, које чињенички није спорно, дато превише простора у односу на страдање других народа. Познато је да су они понављено страдали у централној Европи, а не на Балкану. Затвори на Сајмишту и у Вањици проглашавају се концентрационим логорима, док се највећи концентрациони логор на Балкану - Јасеновац, и не помиње! Ево шта је поменути нациста Нојбахер записао о Јасеновцу: „Након што се Југославија распала, уследио је хрватски осветнички поход уништавања православних Срба. Овај догађај спада у најужаснија масовна убиства током целе светске историје... Рецепт за православне, који је применио усташки вођа и

поглавник, председник Независне Државе Хрватске, Анте Павелић, подсећа на најкрвавије религиозне ратове: ‘Једна трећина мора да постане католичка, једна трећина мора да напусти земљу, а једна трећина мора да умре’. Последња тачка погрма била је и спроведена у дело. Када усташке вође причају о томе да су заклали милион православних Срба - укључујући бебе, децу, жене и старце то је онда, по мени, претеривање и самохвалисање. На основу извештаја који су стигли до мене, процењујем да број невиних, ненаоружаних, закраних Срба износи око 750.000.“ О овом злочину ни речи у овој славној читанци, али зато постоји неукусна прича о Анти Павелићу и његовом фотографу: фотографија фудбалске репрезентације НДХ са фашистичким поздравом („Није страмота бити Хрват, ал је пех“, потпис испод слике); да је Степинац осуђен на затвор и принудни рад а у ствари осуђен је на кућни притвор; да се тврди како „Павелићева НДХ није формално подржавала покрштавање“ а зна се да постоји читав низ закона који се односе на покрштавање Срба и забрану православне вере.

Колико је Грчка, оксфордског акцента ради, стекла повољнију позицију у односу на друге народе нека послужи као пример поређење три табеле. У једној је приказан број убијених у Југославији, у којој је цифра страдалих Срба проблематична, знатно смањена, дотле су у другој и трећој табели, обе посвећене Грчкој, приказани детаљно не само губици становништва већ и свих могућих врста бродова, зграда, возила, животиња, шума итд. Из овога би следило закључак како су Југословени претрпели само људске губитке (и они су редуковани), док је Грчка знатно материјално страдала. Где се дедоше она силна бомбардовања Београда и градова Србије од Немаца и од савезника?

Говори се о сарадњи усташа и

четника у Босни, која је постојала на нивоу појединачних случајева. Циљ српских четника у Босни био је заштита српског народа од усташа. Не постоји ни један аутентични извор првог реда о заједничкој борби четника и усташа против партизана, али се зна да су партизани и усташе напали четнике код Хан Пијеска и Власенице (1942), као што се зна и за преговоре између партизана и Немаца. Одмазде партизана на крају рата биле су највеће над четницима, а знатно мање над усташама и балистима, али је и то прећутано.

Ово је само део слабости, неистина, манипулација и нетачности запажених на први поглед. Шта ће све подробнија анализа рећи видеће се у неком од наших стручних часописа. Госпођа Кристина Кулари истиче у свом интервјуу да су историчари из земаља југоисточне Европе могли „да сугеришу да се у материјалу убаци и неки други документи“. Коректно, несумњиво, али је некоректно што је њен избор сарадника био лош, бар када је реч о Србима, будући да они ову погодност нису искористили. А да јесу, био би то једини начин да се очигледне неправде и неистине исправе и једини оправдан начин да се овакве књиге код нас објаве. Зашто ово право ника искоришћено и тако избегнути очигледни пропусти?

Зашто нема књиге о Аустрији (Аустро-Угарској), „тамници народа“? Србија, касније и Босна, биле су под њеном управом и налазимо их у титулама аустријских царева. У ратовима Аустрије против Турске учествовали су сви балкански народи, на обема странама, и сатирани се вековима за Хабзбурге и Османовиће. Има, додуше, текстова о Хрватима и спорадично Словенцима, али они су били у саставу Хабзбуршке монархије а не Турске, па је утолико пре била неопходна и књига посвећена њој.

Није спорно да у овим историј-

ским читанкама има добро одабраних текстова, лепих илустрација, пристојних коментара, али и превише примедба. Многи извори у њих унети другогразредни су те не одговарају историјској истини, оној правој и јединој, па се тако ствара искривљена слика о балканским народима. Несумњиво, у њима су најгоре прошли Срби, односно Србија и Црна Гора. Питања су често сугестивна и с циљем да наведу ученике на одговор који су замислили приређивачи читанки, а поступак је, као што смо изнели, често неистинит. Да ли аутори ових књига сматрају да ученици на основу одабраних извора могу да подвргну критици упоран и мукотрпан рад историчара истраживача који годинама истражују изворе и долазе до закључка и сазнања на основу свих постојећих и доступних докумената? Деци се нуде текстови који фалсификују прошлост и потенцирају да није све било тако лоше или тако црно како то званични уџбеници представљају. На овим просторима једном се покушало да се сви злочини забораве и да се сви стрпамо у исти кош, зарад братства и јединства. Знамо да се таква политика завршила лоше по све нас. Треба ли ову заблуду пренети на цео Балкан?

Реч је, очигледно, о пропагандном материјалу, који не би смео да уђе у наше школе и који би морао да буде поново преиспитан. Наводимо још један „интересантан“ детаљ: ове књиге су, мада су носиоци пројекта углавном Грци, до сада објављене само на енглеском и српском језику! На језике осталих балканских народа књиге ће бити преведене када и ако буде средства!!!

Коста Николић
Сузана Рајић

(Текст објављујемо без икаквих измена и под насловом који су му дали његови аутори, док су назив рубрике и наднаслов редакцијски)